

приписи суб'єктів виконавчої влади. А при широкому розумінні до них додаються і багатосторонні акти вольового погодження, головними серед яких є спільні рішення державних органів, які спричиняють юридичні наслідки, та адміністративні договори [11, с. 48].

Отже, адміністративний договір – це правовий акт управління, що встановлюється на підставі норм права двома (або більше) суб'єктами адміністративного права, один з яких обов'язково є органом виконавчої влади, може містити у собі загальнообов'язкові правила поведінки (нормативний характер) або встановлювати (змінювати, припиняти) конкретні правовідносини між його учасниками (індивідуальний характер) [4, с. 77].

Висновок. Адміністративний договір – відносно новий інститут адміністративного права. Складність його дослідження полягає в тому, що він увібрав у себе елементи імперативності та диспозитивності одночасно. І хоч диспозитивність даного договору дещо обмежена, але деякі з її ознак явно виражені. Окрім того, науковцями даний інститут розглядається як одне із джерел адміністративного права, оскільки його характерні ознаки відповідають критеріями віднесення тих чи інших правових актів до зовнішніх форм виразу правових норм. Деякі з науковців вважають адміністративні договори однією з форм управління. Їх відносять до методів непрямого впливу. Співвідносять адміністративний договір із публічно-правовим договором та адміністративним актом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пухтецька А.А. Європейські принципи адміністративного права / Пухтецька А.А. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корещього НАН України, 2012. – 237 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page>
3. Битяк Ю. П. Адміністративне право України [Електронний ресурс] / Битяк Ю.П. – К. : Юрінком Інтер, 2005 – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/part1/113.htm
4. Константи́й О.В. Джерела адміністративного права України / Константи́й О.В. – К. : Українське агентство інформації та друку «Рада», 2005. – 120 с.
5. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / В.М. Суботін, О.В. Філонов, Л.М. Князькова, І.Я. Тодоров. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
6. Курс адміністративного права України : [підручник] / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 872 с.
7. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е. Ф. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
8. Тимченко С.М. Правознавство: Навчальний посібник / С.М. Тимченко, Т.О. Коломєць – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2007. – 588 с.
9. Сковорцов С.С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності: дис.... кандидата юридичних наук : 12.00.07 / Сковорцов Сергій Сергійович. – О., 2004. – 212 с.
10. Коломєць Т.О. Адміністративне право України : словник термінів / Т.О. Коломєць, В.К. Колпаков. – К. : Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т», 2014. – 520 с.
11. Афанасьев К.К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект) : дис.... кандидата юридичних наук : 12.00.07 / Афанасьев Костянтин Костянтинович. – Луганськ, 2002. – 191 с.

УДК 342.922

ДОЗВІЛЬНА СИСТЕМА – ОДНА З ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Мартинівський В.В., к. ю. н., доцент
кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу та визначенню суті дозвільної системи як однієї з форм реалізації виконавчої влади. Проаналізовані елементи, особливості дозвільної системи, які свідчать, що остання є формою реалізації виконавчої влади.

Ключові слова: орган дозвільної системи, дозвільна система, виконавча влада, правове регулювання, система управління.

Статья посвящена анализу и определению сущности разрешительной системы как одной из форм реализации исполнительной власти. Проанализированы элементы, особенности разрешительной системы, которые свидетельствуют, что последняя является формой реализации исполнительной власти.

Ключевые слова: орган разрешительной системы, разрешительная система, исполнительная власть, правовое регулирование, система управления.

Martynovskiy V.V. PERMISSIVE SYSTEM – ONE OF FORMS OF REALIZATION OF EXECUTIVE POWER

The article is sanctified to the analysis and decision of essence of the permissive system as one of forms of realization of executive power. Elements, features of the permissive system, that testify in turn, that the last is the form of realization of executive power, are analysed.

Key words: organ of the permissive system, permissive system, executive power, legal adjusting, control system.

Проголошення Конституцією України прав і свобод особистості як найвищої цінності вимагає наявності дієвого механізму їх реалізації. Закріплення найвищих цінностей на вищому законодавчому рівні дає імпульс щодо необхідності відповідних змін традиційних підходів до дослідження адміністративно-правових інститутів.

Питанням щодо форм реалізації виконавчої влади присвячені праці багатьох учених, таких як: Ю. П. Битяк, В. Б. Авер'янов, С. Г. Стеценко, Д. М. Бахрах, О. Є. Луньов, Ю. М. Козлов, Г. І. Петров, Ю. М. Старілов та ін. Але на сьогоднішній день відсутнє комплексне дослідження такої форми реалізації виконавчої влади, як дозвільна система.

Метою даної статті є спроба визначення сутності дозвільної системи як форми реалізації виконавчої влади.

Системна трансформація економічного і політичного життя призвела до серйозних змін у механізмі державного управління та організаційно-правовому статусі багатьох суб'єктів управління, поставила проблему осмислення тих нових форм і методів державного управління, які виникли у зв'язку з переходом до нової системи відносин між органами публічної влади та тими суб'єктами права, на яких поширюється їх владний регулюючий вплив. При розгляді цього питання в першу чергу слід приділити увагу модифікації методів управління залежно від особливостей регульованих сфер суспільного життя.

Конституцією України проголошений фундаментальний принцип врахування інтересів індивіда та суспільства, а отже, і взаємного їх обмеження при побудові громадянського суспільства і держави. У ст. 3 Конституції зазначено, що: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Інтереси кожного із суб'єктів займають своє особливе місце в загальній системі інтересів. Поряд із визнанням прав і свобод людини та громадянина найвищою цінністю, проголошенням дотримання та захисту прав і свобод основним обов'язком держави, Конституція України закріплює примусово-владний вплив державних органів на суспільство, тобто вимоги певної міри свободи первинні по відношенню до державної влади.

Міра свободи нормативно формалізується державою в особі вищих представницьких органів влади за допомогою правових категорій основних прав і свобод особистості. На наш погляд, вони виконують двояку роль по відношенню до державного управління. З одного боку, вони, як зазначалося вище, визначають межі владного впливу влади на особистість, захищаючи її від свавілля державних органів. З іншого боку, проголошені в якості основної мети держави, вони визначають одне з найважливіших напрямів його діяльності, що в принципово-

му плані впливає на структурну організацію влади взагалі та адміністративної влади зокрема, а також методи, за допомогою яких реалізуються поставлені перед нею завдання. Дане положення, визначаючи в принциповому плані значення дозвільної системи в сучасному суспільстві, грає, на наш погляд, визначальну роль у вирішенні проблеми державного управління дозвільними правовідносинами.

Реалізація публічного інтересу забезпечується заходами державного впливу на суспільство, за допомогою яких здійснюється синхронізація цього інтересу з приватними інтересами окремих суб'єктів як первинних елементів цього суспільства. Можливість прямого впливу на їх поведінку обмежена, насамперед, встановленням прав і свобод, які не можуть бути обмежені. Крім того, Конституція України встановлює певні обмеження інших прав і свобод. Такі обмеження можливо запровадити тільки на підставі закону та рішенням суду з метою захисту основ конституційного ладу, життя, здоров'я, прав і законних інтересів, національної безпеки та оборони держави.

Законодавство, визначаючи обсяг і межі суб'єктивного права, окреслює сферу панування суб'єкта, в межах якої він незалежний як від інших суб'єктів, так і від публічної влади: суб'єкт реалізує права, що утворює зміст суб'єктивного права, керуючись виключно власним інтересом.

Вплив на волю такого суб'єкта ззовні, в тому числі управлінський вплив з боку державних органів, відбувається переважно за допомогою впливу на приватний інтерес, у процесі якого відбувається синхронізація його з інтересами суспільства. Реалізуючи свій інтерес, суб'єкт одночасно діє в напрямі реалізації інтересу суспільства. Таким чином, воля керуючого впливає на волю керованого за допомогою проміжної ланки – приватного інтересу. Невід'ємною частиною громадського суспільства є сукупність суспільних відносин, у рамках яких первинні її ланки – суб'єкти – діють, керуючись приватними інтересами. Таким чином, приватні інтереси дають поштовх для функціонування як громадянського суспільства в цілому, так і окремих його елементів. Відповідно, впливаючи на формування і реалізацію приватного інтересу, держава має можливість впливати на зазначені об'єкти в напрямі реалізації публічного інтересу. Природно, щодо інститутів громадського суспільства не виключається можливість і прямого державного впливу, проте вона обмежена нормами Конституції України, відповідно до яких права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені тільки законом або рішенням суду і лише тією мірою, якою це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, життя, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення національної безпеки та оборони держави. Таким чином, Конституція України встановлює можливість запровадження державних заходів, які певною мірою ущемляють інтереси конкретної людини, якщо це робиться на благо суспільства, при цьому розумні

обмеження прав людини повинні відповідати міжнародно-правовим критеріям таких обмежень, бути закріпленими в національному законодавстві, проводитися в суворо дозованих масштабах, коли іншими методами неможливо вирішити те чи інше соціальне завдання [1, с. 84]. Тому форми державного управління у сфері дозвільної системи повинні максимально відповідати їх функціональному призначенню та відповідати вимогам пропорційності, мінімальності та цільового характеру. Реалізація цих положень дозволить створити такі адміністративно-правові форми реалізації функцій державного управління, які дозволять забезпечити реалізацію громадського та публічного інтересу і виключать можливість надмірного впливу держави у сфері суверенітету громадян.

Дозвільна система, як одна з форм державного управління, реалізується за допомогою певних адміністративно-правових методів.

Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 року [2] закріпив визначення документа дозвільного характеру. Так, документ дозвільного характеру – дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ, який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності. Саме таке законодавче закріплення документа дозвільного характеру стосується дії дозволу саме у сфері господарської діяльності.

Відповідно до Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» від 11 січня 2000 року [3], документи дозвільного характеру – це ліцензії, дозволи, в тому числі окремі дозволи, сертифікати про затвердження у разі перевезення радіоактивних матеріалів.

Положення «Про дозвільну систему» від 12 жовтня 1992 року [4] взагалі не закріплює визначення дозволу або документа дозвільного характеру, хоча містить визначення дозвільної системи. Так, дозвільна система – це особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян.

Тобто в кожному окремому випадку дозвіл або документ дозвільного характеру надається фізичним та юридичним особам не тільки, наприклад, для здійснення господарської діяльності, а і для здійснення інших видів діяльності. Усі ці напрями діяльності визначені й отримали своє законодавче закріплення в спеціальних законах та підзаконних нормативних актах.

Зокрема, Д. Н. Бахрах визначає дозвільну систему як врегульовану правом сукупність суспільних відносин суб'єктів

адміністративної влади з громадянами та організаціями, що виникають у зв'язку з видачею дозволів на заняття певними видами діяльності і подальшим наглядом за дотриманням правил і умов здійснення дозвільної діяльності. При цьому він виділяє в дозвільній системі поряд із ліцензуванням також атестацію, акредитацію, систему видачі прав на керування транспортними засобами, організацію допуску до державної таємниці і т.д. [5, с. 224]

У юридичній літературі також вживалося поняття ліцензійно-дозвільна система, яке розглядається у двох аспектах: у широкому і вузькому. У широкому розумінні ліцензійно-дозвільна система визначалася як об'єкт управлінського впливу уповноважених державних органів, визначена сукупність суспільних відносин, що складаються внаслідок реалізації правових норм. У межах такого розуміння в юридичній літературі виділялися і специфічні категорії: ліцензія, дозвіл і т. п.

На думку А. Б. Гормаха, ліцензійно-дозвільна система у вузькому трактуванні включає в себе лише певну сукупність суспільних відносин, здійснюваних органами державної влади, що реалізуються в порядку придбання, транспортування, використання та збуту певних предметів і речовин, а також у відкритті та функціонуванні певних підприємств, організацій з метою забезпечення особистої безпеки громадян, громадської безпеки та охорони громадського порядку [6, с. 56].

Д. В. Осинцев, розглядаючи ліцензійно-дозвільну систему в широкому розумінні, вважає, що це «особливий вид адміністративної діяльності, спрямованої на державне підтвердження кваліфікації та професійних якостей окремих суб'єктів, надання їм спеціальних правових статусів (спеціальної правоздатності або окремих прав), що дозволяють займатися діяльністю (здійснювати дії), яка вимагає високого професіоналізму та кваліфікації суб'єкта-виконавця або є виключною у порівнянні із загальними вимогами адміністративно-правових режимів» [7, с. 4].

На основі викладеного можна зробити висновок, що більшість учених-адміністративістів погоджуються з тим, що в основі правової природи дозвільної системи лежить спосіб, або метод, або форма державного управління. Так, Ю. М. Мілідін вважає ліцензування одним із заходів державного впливу на підприємницьку діяльність, відзначаючи при цьому, що відсутність протягом довгого часу визначення даного поняття із зазначенням всіх істотних ознак ускладнює пошук відповіді на питання: що включає в себе це поняття [8, с. 56].

В якості відправної точки при вирішенні питання правової природи дозвільної системи необхідно звернутися до аналізу вихідних для дозвільної системи категорій, а саме функціональних складових. Проте визначення дозвільної системи як самостійної функції державного управління, на нашу думку, суперечить загальній теорії державного управління в частині визначення основних функцій і є дещо передчасним.

Поняття «ліцензія» і «дозвіл» є схожими і являють собою спеціальний дозвіл держави, що надає право на здійснення будь-якої діяльності при дотриманні певних вимог, передбачених законодавством. Обидва поняття є компонентами одного дозвільного режиму: юридична або фізична особа, подавши до відповідного органу заяву про дозвіл вчинити певні дії, отримує на це дозвіл від держави (наприклад, придбання зброї, здійснення фармацевтичної діяльності тощо).

Стаття 1 Закону України від 1 червня 2000 р. «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [9] визначала, що ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку у разі його встановлення Кабінетом Міністрів України за умови виконання ліцензійних умов. У даному випадку ліцензія розкривається через поняття «документ державного зразка», який у свою чергу наділяє суб'єкта певним правом на впровадження зазначеного виду господарської діяльності. Законодавець визначає ліцензію правонаділяючим документом, що, у свою чергу, можна визнати по суті спорідненим поняттям «дозвіл». Проаналізувавши чинне законодавство, можна визначити, що здійснення дозвільної системи являє собою заходи, пов'язані з наданням дозволу, переоформленням документів, підтвердженням наявності дозволу, призупиненням дії дозволу у разі припинення діяльності відповідних суб'єктів за порушення дозвільних вимог і умов, відновленням або припиненням дії дозволу, анулюванням дозволу, контролем дозвільних органів за додержанням відповідних суб'єктів при здійсненні дозвільних видів діяльності, веденням реєстрів дозволів, а також із наданням в установленому порядку зацікавленим особам відомостей з реєстрів дозволів та іншої інформації про здійснення дозвільної діяльності. При цьому слід зазначити, що питання інституційних складових залишається за межами бачення законодавця.

Виходячи з того, що дозвільна система є однією з форм державного управління, сутність даного явища опосередковується функціями державного управління.

Існуюча велика наукова література з управління не дає загальноприйнятої дефініції функцій управління. У науковій літературі, що присвячена проблемам державного управління, під функціями державного управління розуміються «види владних, цілеорганізуючих і регулюючих впливів держави та її органів на суспільні процеси» або «найбільш типові однорідні і чітко виражені види (напрямки) управлінської діяльності, що слугують інтересам досягнення цілей управлінського впливу» [10, с. 135].

Таким чином, у найзагальнішому вигляді функції держави та її органів – це основні напрями діяльності держави, що забезпечують її соціальний добробут, гарантують реалізацію прав і свобод людини і громадянина, стабільне й ефективне управління державою і суспільством.

Говорячи про функції державного управління як про основні напрями діяльності дер-

жавних органів, Г. В. Атаманчук зазначає, що сутність державного управління виявляється не стільки через термін «діяльність», скільки через таку атрибутивну ознаку, як «вплив». Слід зазначити, що обидва терміни – і «діяльність» і «вплив» – досить опукло відображають динаміку державного управління і мають право характеризувати дане поняття, показувати з точки зору змісту [11, с. 57].

Управлінський вплив може бути плануючим, спрямованим, координуючим, контролюючим. Утримання державного управління виражається в комплексі взаємопов'язаних організаційно-правових впливів органу державного управління на об'єкти управління. Ці дії є відносно самостійними, стійкими, спеціалізованими видами діяльності. У практичній діяльності цим елементам надається функціональне значення і їх вважають функціями управління.

Функції державного управління обумовлюються об'єктивними закономірностями. Зміст кожної функції зумовлений специфікою об'єкта державного управління та цілями, що стоять перед державою і державним управлінням, та включає в себе конкретний напрямок організаційно-правового впливу органу державного управління на конкретні об'єкти управління.

Основні функції державного управління – це загальні, типові, що мають спеціальну спрямованість види взаємодії між суб'єктами та об'єктами управління, характерні для всіх управлінських зв'язків, що забезпечують досягнення узгодженості та впорядкованості у сфері державного управління.

Говорячи про функції державного управління в аспекті осмислення правової природи дозвільної системи, доцільно відзначити, що дозвільна система, будучи однією з форм державного управління, безсумнівно, реалізується за допомогою виконавчої влади.

Аналіз специфічних рис і сутності кожної функції управління дозволяє розмежувати ці функції між собою, даючи можливість раціонально побудувати систему управління, добитися чіткого правового регулювання їх здійснення, не допустити механічного зчеплення несумісних за своїм характером функцій одного органу чи штучного дрібнення однорідної функції. Правильна правова регламентація функцій окремих державних органів, через які конкретизується управлінська функція, є однією з найважливіших передумов ефективного та раціонального державного управління.

Низка авторів, вивчаючи функціональні складові державного управління, приходять до висновку, що регулювання є самостійною функцією державного управління. На наш погляд, це не так. На сучасному етапі розвитку демократичного суспільства простежуються тенденції становлення системи державного регулювання. Якщо державне управління завжди базувалось на необхідності постійного і безпосереднього втручання апарату управління в життя об'єктів, то зараз головні орієнтири керуючого впливу пов'язані із самостійністю тих чи інших структур. Про це, зокрема, свідчить концентрація уваги органів

виконавчої влади на виробленні єдиної економічної політики і встановленні організаційно-правових основ ринкової системи, на стимулюванні підприємництва і т. п. Таким чином, між державним управлінням і державним регулюванням немає принципових відмінностей. Функціональні особливості дозвільної системи дозволяють зробити висновок, що дозвільна діяльність, будучи однією з форм реалізації виконавчої влади, володіє певними, характерними тільки для неї, елементами:

1. Дозвільний орган – уповноважений орган виконавчої влади, який реалізує свої контролюючі функції залежно від сфери або галузі управління стосовно конкретного змісту об'єкта дозвільної системи.

2. Акти дозвільної системи – акти уповноваженого органу виконавчої влади, які здійснюються за допомогою внесення до державних реєстрів, реєстрів різних відомостей і тягнуть певні правові наслідки. При цьому акти дозвільної системи повинні володіти всіма основними ознаками, що визначають їх юридичну природу. До таких можна віднести: акт дозвільної системи повинен являти собою юридичний варіант управлінського рішення; видаватися тільки уповноваженим суб'єктом виконавчої влади; являти собою одностороннє волевиявлення суб'єкта, що здійснює дозвільну діяльність; акт дозвільної системи може створити юридичну основу для виникнення, зміни або припинення конкретних правових відносин; акт дозвільної системи видається в якості письмового юридичного документа з дотриманням певних встановлених процедур; акт дозвільної системи може бути оскаржений у порядку, встановленому чинним законодавством.

3. Процедура у сфері здійснення дозвільної системи – нормативно встановлена послідовність вчинення певних юридично значимих дій суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері дозвільної діяльності. Необхідність нормативного врегулювання процедури у сфері здійснення дозвільної системи обумовлена завданнями винесення акта дозвільної системи та дотриманням прав громадян, юридичних осіб. У цілому ж нормативна модель процедури у сфері здійснення дозвільної системи повинна чітко ви-

значати: 1) цільове призначення процедури; 2) тип основних відносин; 3) коло осіб, що беруть участь у процедурі; 4) акти поведінки, які можуть і повинні вчинити учасники правовідносин; 5) послідовність вчинення актів поведінки; 6) строки та місце здійснення окремих процедурних дій і процедури в цілому; 7) правові засоби, що забезпечують функціонування процедури.

Таким чином, дозвільну систему можна визначити як форму реалізації виконавчої влади, що опосередковано здійснюється шляхом правового попереднього і поточного контролю за дотриманням дозвільних вимог і умов, а також обліку дозвільних об'єктів шляхом винесення рішення органом, що має право надавати дозвіл адміністративно-правових актів у рамках нормативно врегульованої процедури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петрухин И.Л. Человек как социально-правовая ценность // Государство и право. – 1999. – № 10. – С. 83–90.
2. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 вересня 2005 р. № 2806-IV // Відом. Верхов. Ради України – 2005. – № 48. – Ст. 483.
3. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11 січня 2000 р. № 1370-XIV // Відом. Верхов. Ради України – 2000. – № 9. – Ст. 68.
4. Про затвердження положення про дозвільну систему: Постанова КМУ від 12 жовтня 1992 р. № 576 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF>
5. Бахрах Д.Н. Административное право России : учебник для вузов. – М.: Издательство НОРМА, – 2000. – 640 с.
6. Гормах А.Б. Правовые и организационные основы деятельности милиции общественной безопасности по осуществлению лицензионно-разрешительной работы: дисс. канд. юрид. наук. – М. – 1998. – 170 с.
7. Осинцев Д.В. Лицензионно-разрешительная система в Российской Федерации : монография / Д.В. Осинцев. – Екатеринбург: Изд-во УрГЮА. – 1999. – 208 с.
8. Милыпин Ю.Н. Лицензирование как административно-правовой институт : дисс. ... канд. юрид. наук. – Саратов. – 1999. – С. 215.
9. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
10. Козлов Ю.М., Фролов Е.С. Научная организация управления и право. М.: Изд. МГУ – 1986. – 245 с.
11. Атаманчук Г.В. Сущность советского государственного управления / Г.В. Атаманчук. – М.: Юридическая литература – 1980. – 256 с.